ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

УДК 504:327

Юлія Бумбар

ВПЛИВ ВОДНОЇ КРИЗИ НА МІЖНАРОДНУ БЕЗПЕКУ: НЕСТАЧА ВОДИ ЯК НАСТУПНИЙ ГЛОБАЛЬНИЙ ФАКТОР КОНФЛІКТІВ

У статті розглянуте питання проблеми дефіциту прісної води. Особливу увагу надано розгляду впливу водної кризи на міжнародну безпеку і систему міжнародних відносин та виявленню потенційних конфліктних регіонів у світі.

Ключові слова: водна криза, дефіцит води, міжнародна безпека, система міжнародних відносин

Конкуренція за обмежені водні ресурси є однією з головних проблем найближчих десятиліть. Хоча в минулому не лише питання води ставало приводом для військових дій, напруженість, пов'язана з управлінням і використанням прісної води, являє собою одну з головних проблем в політичних відносинах між прибережними державами і може погіршити вже існуючу напругу, посилити регіональну та соціальну нестабільність.

З точки зору історичного аналізу, кожна система міжнародних відносин, за винятком постбіполярної, була сформована внаслідок укладення мирних договорів, які ставили крапку у масштабних війнах. Сучасна система міжнародних відносин знаходиться в дещо розпорошеному стані, оскільки вона вже не є однополярною, в якій домінуючу роль відігравало США. На світовій арені з'являються нові лідери, які отримують роль основних центрів прийняття рішень в своєму регіоні. Однак, США досі залишається не лише регіональним, але й глобальним лідером. На думку С Гантінгтона, таку систему можна охарактеризувати як уні-мультиполярну [9].

Проте формат міжнародної системи та політичні відносини між країнами на даному етапі та в найближчій перспективі стають напряму залежними від кліматичних та ресурсних умов. Нафта вже давно вважається одним з ключових компонентів, які можуть тримати на плаву всю економіку та статус держави на міжнародній арені. Але, більш ніж 11% людей сьогодні не мають доступу до чистої питної води, в той час, коли майже вся людська діяльність, включаючи торгівлю, вирощування аграрних культур, транспорт, санітарію, моделі міграції та саме виживання, за своєю природою є пов'язаними з водою. Відповідно, на порядок денний виноситься питання визначення води як стратегічного продукту, в тому числі й експортного; створення механізму розподілу гідроресурсів; врегулювання наявних та попередження виникнення конфліктів на ґрунті води у майбутньому.

Надзвичайно важливим є той факт, що в процесі еволюції міжнародної системи ключовим регулятором процесу встановлення балансу сил відіграватиме не лише військовий, ядерний чи нафто-газовий показник, а, власне, фактор наявності запасів прісної води. Згідно зі статистикою, найбільшими поновлюваними водними ресурсами володіє Бразилія – 8 233, 00 кілометрів кубічних. Найбільший показник в Європі, та другий в світі має Російська Федерація, з 4 508,00 км³. Наступними йдуть США – 3 069,00 км³ та Китай – 2 840,00 км³. ці цифри дозволяють зрозуміти приблизний

розклад карт в майбутньому і те, у чию сторону похитнуться терези регіонального лідерства [11].

Вивчення даної проблематики мало місце впродовж різних періодів XX століття і стосувалося переважно врегулювання ресурсних питань в межах окремого регіону. Наочним прикладом можна вважати підписання в 1960 році Договору про води Інду. Глобальну проблему дефіциту води вивчали також В. І. Данилов-Данилян [10], Є. А. Борисова [8].

На сьогоднішній день частину завдань у цій сфері покладено на ООН, проте дана організація втручається переважно тоді, коли справа доходить до управління внутрішніми водами та ресурсами. Важливим є також те, що напрямок діяльності організації радше зосереджений на активізмі та освітньому розвитку, ніж на реальному вирішенні нагальних питань. До прикладу, на Середньому Сході ООН реалізовує програму навчання фахівців, які могли б працювати над врегулюванням можливих конфліктів щодо розподілу води на міжнародному рівні у майбутньому. Близький Схід є однією з найбільш зон водної кризи, і більш ніж можливо, що у майбутньому війни в цьому регіоні будуть вестися радше за воду, ніж за нафту. Ще однією службою, яка займається дослідженням поточної проблеми, є Спільний дослідницький центр (JRC), створений на основі Європейської комісії. Даний центр залучає науковців для проведення досліджень з метою надання незалежних наукових порад та підтримки політики ЄС [12].

Вода швидко стає проблемою глобальних вимірів, що різко погіршується через політичну бездіяльність, непоінформованість населення та кліматичні зміни. В той час, коли потреба продовжує зростати, водні ресурси зменшуються, залишаючи сотні мільйонів людей без доступу до безпечної та чистої води. Ми більше не можемо дозволити собі ігнорувати той факт, що це, мабуть, найважливіша криза сучасності.

У відповідь на постійне зростання проблеми, у 2010 році ООН внесла категорію доступу до чистої води та санітарії до переліку прав людини. З метою досягнення загального доступу до води до 2030 року ресурс було включено до цілей розвитку тисячоліття. З огляду на сучасні зміни ця мета навряд чи буде досягнута. Лише 0,3 % води Землі є корисною для людини, і значна частина її є недосяжною. Крім того, що людство не впоралося з ефективним використанням води, все погіршилось стрімким зростанням населення та зміною клімату [3].

Ця криза є одним з наслідків неправильного управління ресурсом: вода витрачається майже всюди, починаючи з сільського господарства та промисловості, і закінчуючи побутом. Окрім очевидних проблем зі здоров'ям, дефіцит води має серйозні наслідки для міжнародної безпеки.

Нестача води може стати тригером виникнення або посилення заворушень, нестабільності та конфліктів. Окрім фактору неефективного управління, вода розподілена по земній кулі нерівномірно, через що в деяких регіонах ситуація є більш напруженою, ніж в інших. Близький Схід стане одним з найбільш постраждалих від нестачі води регіонів. Згідно з аналізом, проведеним Інститутом світових ресурсів, в 2040 році 33 країни зіткнуться з надзвичайно високим дефіцитом води, 14 з яких будуть на Близькому Сході. Дев'ять країн: Бахрейн, Кувейт, Палестина, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Ізраїль, Саудівська Аравія, Оман та Ліван отримали бал 5,0 з 5,0. Цей регіон, який, можливо, вже став найменш захищеним від нестачі води, в значній мірі опирається на використання ґрунтових вод та опрісненої морської води, в найближчому майбутньому зіткнеться з винятковими проблемами. Окремо були виділені також Чилі, Естонія, Намібія та Ботсвана, чиї підприємства та фермерські господарства будуть більш вразливими до дефіциту, ніж сьогодні. Разом із Близьким Сходом, Національна

рада з розвідки США визнала Південну Азію та Північну Африку регіонами, які зіткнуться з серйозними проблемами нестачі ресурсу, що збільшить ризик нестабільності та краху держав [3].

У цих регіонах вода і політика тісно переплетені. Спільні водойми часто викликають суперечки, оскільки вони пов'язані з життєвими інтересами держав. Деякі країни висловили готовність почати війну за свої річки. Така ситуація має місце в Єгипті, президент якого ще в 1979 році сказав: «Єдине, що може знову привести Єгипет до війни – це вода» [5]. І на те є вагома причина: Ніл має вирішальне значення для сільського господарства Єгипту. Без Нілу не було б Єгипту. Тому не дивно, що рішення Ефіопії про будівництво греблі над річкою розлютило єгиптян, оскільки величезна Ефіопська гребля епохи Відродження потенційно могла б перекрити потік Нілу в Єгипет і, таким чином, завдати великої шкоди його економіці. На даний момент війна є малоймовірною: Єгипет, Ефіопія і Судан підписали угоду в кінці 2015 року, але немає ніяких сумнівів в тому, що Ніл і надалі буде причиною конфліктів у відносинах між країнами, через які він протікає.

Продовжуючи про ситуацію на Близькому Сході, з-поміж багатьох воєн в цьому регіоні, жодна не була проведена за воду, проте її нестача посилила інші фактори, що приводять до конфлікту. В багатьох експертних колах відбулася рекласифікація громадянської війни в Сирії у війну, в таку, що була спричинена зміною клімату, зв'язавши спалах конфлікту з затяжною посухою, і вразила країну в період з 2006 по 2011 рік.

Ізраїльсько-палестинський конфлікт також може бути пов'язаний з водою. Ізраїль контролює більшість ресурсів прісної води і використовує це як інструмент домінування над палестинцями, позбавляючи тисячі людей на окупованому Західному березі доступу до води і перешкоджаючи розвитку їхньої водної інфраструктури, що робить їх залежними від води. Крім спірних територій, вода буде основною перешкодою для досягнення мирного врегулювання [4].

Тим же чином питання води було замішане між двома «смертельними» ворогами – Індією та Пакистаном. Нове яблуко розбрату – контроль над загальними водами річки Інду. Пакистан сильно залежить від річки Інд і її приток в плані механізму постачання води і продуктів харчування, а також виробництва електроенергії. У 1960 році був підписаний Договір про води Інду. В наші дні через швидке зростання населення і більш широкого використання води у сільському господарстві та промисловості цей доволі успішний договір оскаржується та ставиться під сумнів. Дві держави, озброєні ядерною зброєю та находячись в стані вічного конфлікту з моменту їх створення, обмінюються тривожними погрозами, в той час як небезпека застосування ядерної зброї все більше згущується в повітрі [2].

У світі немає більшого рушія, ніж сила, і наймогутніші гравці – це ті, хто контролює (обмежені) ресурси. Останні були значною рушійною силою конфліктів впродовж усієї історії людства. І вони залишаються такими ж і сьогодні, хоча шляхи і методи отримання контролю над ними стали більш складними. Все ж, конфлікти на міжнародному рівні, відкриті чи приховані, часто виникають у зв'язку з контролем над стратегічно важливими ресурсами. Їх дефіцит стане найбільшою проблемою в цьому столітті, і якщо не врегулювати її належним чином, ми можемо стати свідками століття війн за ресурси, коли могутні країни ведуть боротьбу за контроль над стратегічними ресурсами, в той час як слабкі і бідні залишаться, щоб зшкрябувати те, що залишилося. Це означає збільшення кількості «failed states», бідності та міграції, тих речей, які спіткають навіть розвинені країни світу.

За словами колишнього головного наукового радника уряду Великобританії, війна в Іраку була лише першою з «воєн за ресурси» цього століття, в яких могутні країни використовують силу для убезпечення цінним товаром. Сер Девід Кінг пророкує, що з ростом населення, виснаженням природних ресурсів і зростанням морів через зміни клімату, стиснення планети призведе до ще більшого конфлікту. «Майбутні історики озираючись назад на наше конкретне недавнє минуле зможуть поглянути на війну в Іраку як на перший з конфліктів такого типу – першу з воєн за ресурси» [6].

Беззастережно відкидаючи заяви урядів США і Великобританії про те, що вони пішли на війну, щоб прибрати Саддама Хусейна та знайти зброю масового знищення, Девід Кінг сказав, що США насправді були дуже стурбовані енергетичною безпекою та поставками в силу своєї залежності від іноземної нафти, яка постачається з території нестабільних держав [6].

Дана стратегія також може бути використана для пошуку і зберігання запасів інших предметів першої необхідності, таких як мінерали, вода і родючі землі. «Якщо ми не розберемося з цією проблемою в глобальному масштабі, ми, цілком імовірно, приведемо себе до ситуації, коли великі, могутні нації забезпечуватимуть ресурси для свого народу за рахунок інших» [6].

Коментуючи ідею «ресурсних воєн», Алекс Еванс, член Центру міжнародного співробітництва в Нью-Йоркському університеті, автор звіту про продовольчу безпеку для мозкового центру Chatham House, сказав, що погоджується з Кінгом, проте такі погляди є доволі песимістичними. «Конфлікти завжди були зумовлені розподілом дефіцитних ресурсів». «Питання в тому, чи є конфлікт насильницьким... У випадку, якщо політична система не може впоратися, з'являється насильство» [6].

Питання дефіциту води, без сумніву, суттєво вплине на формування майбутніх міждержавних та внутрішньодержавних відносини. На міжнародному рівні вода ніколи не була єдиною причиною для війни; це було пов'язано з контролем за іншими ресурсами та територіями. Тим не менш, вода залишається важливим питанням, особливо в регіонах з низьким рівнем водопостачання прісної води та країнах, які особливо покладаються на використання води для сільського господарства чи промисловості. Більшість конфліктів можна очікувати на субнаціональному рівні між сільськими районами (фермери) та містами (промисловість).

Результати ще одного дослідження, проведеного Спільним дослідницьким центром Європейської комісії (European Commission's Joint Research Centre (JRC)), також говорять, що наслідки зміни клімату будуть поєднуватися з постійно зростаючим числом людей, що, в результаті, спричинить гостру конкуренцію за все більш обмежені ресурси. Це може привести до регіональної та соціальної нестабільності [7].

В документі вказано на декілька гарячих точок у світі, де в найближчій перспективі є імовірнішим розпалення «гідрополітичних проблем». Абсолютно не дивує той факт, що ці регіони мають проблеми з доступом до прісної води, де є «транскордонні» води. Це означає, що люди в цьому районі діляться водою, наприклад, озером або річкою. Таким чином, під час дефіциту через фактори навколишнього середовища та зростаючого населення водні ресурси виснажуються і виникає напруженість [1].

Зокрема, п'ять найбільш вразливих гарячих точок, виділених в документі, є річки Ніл, Ганг-Брахмапутра, Інд, Тигр-Євфрат і Колорадо [1].

Дослідження було проведено вченим JRC Фабіо Фаріносі, який використовував машинне навчання, щоб змоделювати фактори, які могли викликати сутички за воду. Алгоритм команди ґрунтувався на інформації про попередні конфліктні випадки, котрі виникали на ґрунті води.

За умови неналежного регулювання, ці суперечки можуть привести до посилення громадянських заворушень, в гіршому випадку – навіть до більших (збройних) конфліктів і громадянських воєн. А вони, закономірно, завжди виходять за межі своєї території, найкращою демонстрацією чого є міграційна криза, спричинена за останні роки.

Дефіцит води – це не проблема окремої країни або регіону. Світ являє собою взаємопов'язану і взаємозалежну систему, і наслідки інерції та невігластва матимуть серйозні наслідки для всього населення. Є два способи вирішення цієї проблеми: війна або співробітництво. Другий впродовж тривалого періоду був і залишається найбільш поширеним та ефективним. Однак там, де на карту поставлені найважливіші інтереси держав і величезний прибуток, загальне благо (занадто) швидко забувається. І вирішити загальне майбутнє можна лише шляхом співпраці та розробки глобальної стратегії.

1. Global Environmental Change: An innovative approach to the assessment of hydro-political risk: A spatially explicit, data driven indicator of hydro-political issues. Volume 52, September 2018, Pages 286-313. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S095937801830253X?via%3Dihub
2. Indus Waters Treaty: An Exercise in International Mediation. сайт. URL: https://books.google.com/books?id=RuwlAAAAMAAJ&redir_esc=y
3. Information on Earth's water. Ranking the World's Most Water-Stressed Countries in 2040. URL: https://www.wri.org/blog/2015/08/ranking-world-s-most-water-stressed-countries-2040
4. Israel: Water as a tool to dominate Palestinians Nile. URL: https://www.aljazeera.com/news/2016/06/israel-water-tool-dominate-palestinians-160619062531348.html
5. Next on Egypt's to-do: Ethiopia and the Nile. URL: https://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/12/next-egypt-do-ethiopia-nile-201312872410501805.html
6. UK's ex-science chief predicts century of 'resource' wars. URL: https://www.theguardian.com/environment/2009/feb/13/resource-wars-david-king
7. Where will the 'water wars' of the future be fought. URL: https://www.weforum.org/agenda/2018/10/where-the-water-wars-of-the-future-will-be-fought
8. Борисова Е. А. Центральая Азия: дефицит пресной воды как угроза безопасности. *Восточная аналитика*. Москва, 2011 С. 211-217. URL: https://cyberleninka.ru/article/v/tsentralnaya-aziya-defitsit-vody-kak-ugroza-bezopasnosti
9. Гантінгтон С. Новий світовий порядок у XXI столітті: тенденції та европейський вимір. *Виступ Семюела Гантінгтона на круглому столі в Національному інституті стратегічних досліджень (Україна) 18 жовтня 1999 року.* URL: http://www.ji.lviv.ua/n16texts/ganting.htm
10. Данилов-Данильян В. И. Глобальная проблема дефицита пресной воды. *Век глобализации*. Москва, 2008. № 1. С.45-56. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/globalnaya-problema-defitsita-presnoy-vody
11. Запасы воды в мире. Список стран по водным ресурсам. URL: http://www.statdata.ru/zapasi-vody-v-mire
12. Спільний дослідницький центр (JRC): сайт. URL: https://ec.europa.eu/info/departments/joint-research-centre

References

1. Global Environmental Change: An innovative approach to the assessment of hydro-political risk: A spatially explicit, data driven indicator of hydro-political issues. Volume 52,

September 2018, Pages 286-313. – URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S095937801830253X?via%3Dihub

2. Indus Waters Treaty: An Exercise in International Mediation. сайт. URL: https://books.google.com/books?id=RuwlAAAAMAAJ&redir_esc=y

3. Information on Earth's water. Ranking the World's Most Water-Stressed Countries in 2040. URL: https://www.wri.org/blog/2015/08/ranking-world-s-most-water-stressed-countries-2040

4. Israel: Water as a tool to dominate Palestinians Nile. URL: https://www.aljazeera.com/news/2016/06/israel-water-tool-dominate-palestinians-160619062531348.html

5. Next on Egypt's to-do: Ethiopia and the Nile. URL: https://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/12/next-egypt-do-ethiopia-nile-201312872410501805.html

6. UK's ex-science chief predicts century of 'resource' wars. URL: https://www.theguardian.com/environment/2009/feb/13/resource-wars-david-king

7. Where will the 'water wars' of the future be fought. URL: https://www.weforum.org/agenda/2018/10/where-the-water-wars-of-the-future-will-be-fought

8. Borisova E. A. Tsentralyaya Aziya: defitsit presnoy vody kak ugroza bez-opasnosti. [Central Asia: Freshwater Deficit as a Security Threat.]. *Vostochnaya analitika.* Moskow, 2011 P. 211-217. URL: https://cyberleninka.ru/article/v/tsentralnaya-aziya-defitsit-vody-kak-ugroza-bezopasnosti [in russian]

9. Hantinhton S. Novyi svitovyi poriadok u XXI stolitti: tendentsii ta evropeiskyi vymir. [The New World Order in the 21st Century: Trends and the European Dimension] *Vystup Semiuela Hantingtona na kruhlomu stoli v Natsionalnomu instytuti stratehichnykh doslidzhen (Ukraina) 18 zhovtnia 1999 roku*. URL: http://www.ji.lviv.ua/n16texts/ganting.htm [in ukrainian]

10. Danilov-Danilyan V. I. Globalnaya problema defitsita presnoy vody. [The global problem of freshwater scarcity.] *Vek globalizatsii*. Moskow, 2008. № 1. P.45-56.[in russian]

11. Zapasy vody v mire. Spisok stran po vodnym resursam. [Water reserves in the world. List of countries on water resources.]. URL: http://www.statdata.ru/zapasi-vody-v-mire [in russian]

12. Spilnyi doslidnytskyi tsentr [Joint Research Centre] (JRC): сайт. URL: https://ec.europa.eu/info/departments/joint-research-centre

Bumbar Yuliia. The impact of the water crisis on international security: water scarcity as a global factor in conflict

The article addresses the issue of fresh water scarcity. Particular attention is given to considering the impact of the water crisis on international security and the system of international relations and the identification of potential conflict regions in the world.

Keywords: *water crisis, water scarcity, international security, system of international relations.*